

Lära och utvecklas tillsammans!

Studiematerial

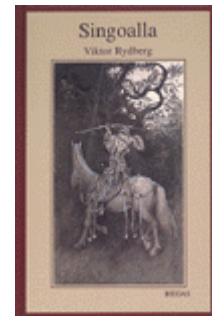
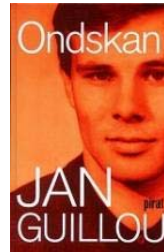
**Att arbeta med skönlitteratur inom
sfi/svenska som andraspråk**

Lisa Högberg och Maria Öhman

Kompetensutveckling för sfi lärare
Lärarhögskolan i Stockholm
Myndigheten för skolutveckling
www.lhs.se/ruc/sfi

2005

Att arbeta med skönlitteratur inom sfi/svenska som andraspråk

Inledning
Skönlitteraturen och den svenska kulturen
Läsning
Högläsning
Boksamtal
Skrivuppgifter
Skönlitterära textförslag
Metodtips

Lisa Högberg, speciallärare
lisa.hogberg@edu.lulea.se

Maria Öhman, svensklärare
maria.ohman@edu.lulea.se

Inledning

För vuxenstuderande från olika delar av världen blir det svenska språket en fråga om överlevnad. Att komma till ett nytt land med ett nytt språk är att bli berövad en bit av sig själv. Alla invandrare har en både lång och mödosam process framför sig vad det gäller att lära sig det nya landets språk och kultur. Det är viktigt att de studerande snabbt lär sig att behärska svenska för att komma in i samhället utan att förlora sin egen kultur och identitet. Språkinlärning och processen att ta in ett nytt lands kultur bör ske varsamt och med god inlärningseffekt.

Böcker är en rik källa till tanke-, språk- och kunskapsutveckling. Ytterst är språket en demokratifråga – en människa utan ett fungerande språk kan inte göra sin röst hörd. Att erövra förmågan att läsa och förstå böcker är, oavsett bakgrund, mycket viktigt. Det vittnar om både bildning och status och ger studenterna bättre möjligheter till delaktighet i samhället.

Språkförmåga är också nära förknippad med självkänsla och det är först när man förstår det nya landets språk som man kan bli förstådd och sedd för den man är. Ju säkrare man känner sig på det nya språket desto mindre blir utanförskapet i det nya landet.

Skönlitteratur och boksamtal främjar bildning, kulturmöten och språkutveckling hos nyanlända människor. Med berättelsernas hjälp skapar vi sammanhang och ger de studerande verktyg att gestalta sin omvärld. Skönlitterära texter är ett tankeväckande läromedel som öppnar språksinnet och gör det enkelt för de studerande att fortsätta läsarbetet hemma i sin ofta helt osvenska språkmiljö.

De studerandes möten med litteraturen blir en mötesplats som hjälper dem att ta in svensk kultur utan att förlora sin egen kultur. Läraren blir en ovärderlig svensk vägvisare som kan förbereda läsning, leda diskussioner och vara kulturförmedlare.

Vi tror att litteraturen kan vara ett medel för att bli mer delaktig i svensk kultur och samhället samtidigt som språkförmågan stärks.

Skönlitteraturen och svensk kultur

Invandrare lever i två världar, dels i sin familjs och sitt ursprungs kultur, dels i det svenska samhället där det många gånger råder helt andra normer och tänkesätt än i den egna kulturen. För en del familjer innebär kulturskillnaderna inte några särskilda problem medan det för andra blir ständiga problem med kulturkrockar. Utanförskap skapar rädsla och kan göra att grupper håller hårdare på sina traditioner än vad de skulle gjort om de hade bott kvar i sitt land.

Det är idag mycket svårt för invandrare att få arbete och på så sätt komma in i det svenska samhället. Skolan kan då bli en väg in i samhället och därför bli ett viktigt forum där de studerande kan få hjälp med att förstå svensk kultur och sätta sig själv i relation till den. Det finns inte många mötesplatser i samhället där studerande med utländsk bakgrund tillsammans med svenskar kan formulera sina tankegångar och få hjälp att förstå den svenska kulturen. De behöver även samtala om hur deras egen kultur kan integreras med den svenska utan att de förlorar sin identitet. Samtal kring angelägna skönlitterära texter skapar därför viktiga träffpunkter för kulturellt utbyte och blir en viktig brygga in i det svenska samhället.

Läsningen av skönlitterära texter ger de studerande tillgång till andra människors tankar och till andra kulturer. På så sätt blir också varje läst bok ett kulturmöte. Litteraturen och boksamtalen blir en viktig länk till att förstå både den svenska och den västerländska kulturen. I boksamtalen blir läraren kulturförmedlare, en guide som kan besvara de studerandes frågor om det land som de just nu är i färd med att lära sig leva i. Eftersom invandrare inte är någon enhetlig grupp möter de studerande inte bara svensk kultur utan även andra länders kultur i boksamtalen och i det övriga litteraturarbetet. Genom skönlitteraturen kommer studenterna inte bara djupare in i språket, de ges även tillfälle att reflektera över vad de möter och får möjlighet att ta ställning till de rådande normer och värderingar som finns i vårt samhälle.

Läsning

Läsning av skönlitterära texter har flera dimensioner. Den ger människor läsupplevelser av olika slag, den stimulerar språkutvecklingen och utvecklar deras tänkande. Rut Halldén nämner i sin bok *Tankar om kultur* att läsning av skönlitteratur ”samlar människans kringstridda, fladdrande impulser till en helhet” och ger oss ”ord och begrepp med vilka man kan uttrycka sina tankar och känslor.”

När de studerande har kommit en bit på väg i sin språkutveckling och klarar av att läsa enklare texter kan både läsning och boksamtal fortsätta utanför skolan. Svenska språket får därmed en naturlig och viktig plats även hemma.

De studerande kan tillgodogöra sig skönlitterära texter på olika sätt. Läraren kan läsa högt och de studerande följer med i egen bok eller läser på egen hand. Läsning av en gemensam text ger ett värdefullt tillfälle till gemensam bearbetning av samma text där hela gruppens och individens dynamik ger kraft till samtal och skrivande.

Variationsmöjligheterna är många i arbete med skönlitteratur.

De böcker som läses måste beröra både läraren och den som studerar. Texten bör innehålla ämnen som känns viktiga, som ger samtalsöppningar och tillfällen till reflektioner. Läraren bör ha läst texten själv, dels för att ha en egen syn på innehållet, dels för att undvika böcker med ämnen som inte passar för gruppen. Många gånger förändras lärarens syn på texten då den läses i gruppen och andra ögon ser texten på annat sätt. Samma text förändras ständigt beroende på vilka läsarna är, vilket gör arbetet med litteratur oerhört spännande.

Förutom att böckerna måste engagera de studerande är det viktigt att de också har en lämplig språknivå. Till en början får böckerna inte vara för långa och inte heller ha en alltför komplicerad handling. Texterna ska sätta igång tankar och bör innehålla allmänmänskliga frågor som berör etik, moral och normer. Skönlitterära texter och boksamtal, ger de studerande redskap för att formulera sina tankar och åsikter både på ett allmänmänskligt och personligt plan.

En bra och användbar litterär text vågar närma sig de stora frågorna och berör varje läsare på olika sätt beroende på person, kultur och livserfarenhet. ”I skönlitteraturen finns både man själv och hela mänskligheten. Man övar upp sig i identifikation med det främmande, och däri ligger förstås en stor nytta. Man förflyttar blixtnabbt sin känsla och sina erfarenheter två tusen år tillbaka och till andra änden av världen.” (Rut Halldén,)

Läsningen måste också förberedas på olika sätt beroende på textens svårighetsgrad och språknivån hos de studerande. Förförståelse är en av de faktorer som är viktiga för att kunna tillgodogöra sig läsningen.

Högläsning

Högläsning är ett mycket viktigt pedagogiskt redskap när det gäller att lära sig ett nytt språk.

När läraren läser högt och försöker levandegöra texten blir det lättare för de studerande att leva sig in i boken och förhoppningsvis så väcks deras intresse för handlingen.

Högläsning där de har texten framför sig och följer med samtidigt som läraren läser ger en värdefull språkträning. De både hör hur orden ska uttalas och ser hur de stavas vid samma tillfälle. Frågor vid läsningen, grammatik- eller förståelsefrågor, kan då med lätthet fångas upp av läraren för direkt svar eller senare bearbetning.

Det är viktigt att det är läraren som läser högt i början när de studerandes språkförmåga inte är så god. Det är då som de får bäst möjlighet att komma igång med sin egen läsning. Allteftersom de blir säkrare på att läsa så kan de också börja läsa högt i gruppen. Det är bra att börja med någon mening då och då för att sedan öka på med längre läsavsnitt när de blir säkrare. Det är viktigt att det blir naturligt i gruppen att läraren rättar de studerandes uttal så att alla lär sig språket rätt.

Vid högläsning har gruppen gemensamt fokus på samma text. Detta gör det lättare att hålla ihop gruppdiskussioner samtidigt som man lättare kommer åt läsningens alla djup, till exempel läsning mellan raderna eller metaforiska uttryck. Vissa särskilt spännande, svåra eller på något annat sätt intressanta scener, kan läraren läsa högt för gruppen samtidigt som de ser texten på overhead. Läraren får då allas ögon riktade framåt och mot samma text. Detta gör det lätt att få igång en dialog kring exempelvis ordförklaringar, kulturella yttringar eller stilistiska finesser. Denna typ av närläsning har visat sig engagerande och lärorik.

Högläsningen har även en annan stor fördel: den ger läraren möjlighet att låta de studerande få möta texter som är på en svårare språknivå än vad de skulle klara av att läsa på egen hand. Detta avancerade språkliga möte ger de studerande en ordentlig språklig skjuts samtidigt som deras självförtroende stärks vad det gäller att klara av att läsa böcker.

Högläsning gör boken levande och inbjuder med sin opretentiösa form till dialog och samtal. De studerande upplever det mycket trivsamt att samlas kring gemensam läsning - högläsning har ingen övre åldersgräns. Det enda

som bör varieras vid högläsning är valet av litteratur så att böckerna passar för gruppen och för åldern.

Boksamtal

Boksamtal som sker i grupp måste vara grundligt förberedda av läraren för att det ska finnas en grundstomme att utgå ifrån. Samtalen följer sällan den tänkta vägen utan kan vindla iväg åt oväntade håll där läraren låter alla komma till tals, fångar upp nya tanketrådar och håller samman diskussionen. Detta gör varje samtal unikt och spännande.

I den litteratur som väljs finns det stoff som bildar grunden för boksamtalet. Samtalen som följer läsningen lyfter fram varje läsaes tankar och reflektioner kring det lästa. I dessa samtal där texten är utgångspunkten rör sig diskussionerna från bokens personer till egna tankar kring de stora sammanhangen i samhället och i världen. Samtalen kommer också naturligt in på etik, moral, normer och de olika roller som män och kvinnor har idag i olika kulturer. Dessa frågor sätts i ett svenskt sammanhang med läraren som ciceron in i det svenska samhället.

Varje boksamtal vävs ihop till en unik dialog där den studerande möter den övriga gruppens och lärarens tankar. De boksamtal som förs muntligt eller skriftligt kring det lästa har alltid en tillåtande karaktär där inget facit finns. Denna öppna och fria form av samtal gör det lätt för den studerande att prata om sina tankar och alla i gruppen blir också delaktiga eftersom allas svar lyfts fram. ”Att lågmält föra en dialog med en annan person gör att man måste formulera sin egen undran, sitt eget tvivel och även sin övertygelse. Ingen vet egentligen vad hon tror, förrän hon har formulerat det. I det goda samtalet tvinnas gemenskapen samman med det trevande sökandet efter vem man själv är.” (Owe Wikström *Långsamhetens lov*)

Litteraturens gestalter och problematik ger stöd i att formulera de tankar som boken väckt. Boksamtalens form ger de studerande möjlighet att själva avgöra hur mycket de vill involvera sin egen person. De kan välja att enbart prata utifrån boken eller att diskutera utifrån ett jag- perspektiv. Oberoende vilken samtalsform som han/hon väljer så blir berättelsen en utgångspunkt att börja tänka på svenska kring sin egen situation. De studerande ges i boksamtalen tillfälle att reflektera över vad de möter och de får möjlighet att ta ställning till de rådande normer och värderingar som finns i vårt samhälle. I boksamtalen ställer de ständigt sin egen kultur i relation till den omgivande svenska kulturen. Samtalen blir på så sätt ett viktigt stöd för att hitta rätt i det svenska samhället. De studerande är mycket intresserade av hur svenskar ser på det som vi diskuterar och vill ständigt veta hur vi gör och tänker i Sverige.

Det är också bra att variera gruppens sammansättning och storlek beroende på vad som diskuteras. Det passar bra för vissa samtal att ha män och kvinnor i varsin grupp. Kvinnor från en del andra kulturer är många gånger så ovana att prata i grupper med män att de kan bli helt tysta. En liten grupp ger fler tillfällen att komma till tals än om gruppen är stor. Som avslutning kan diskussionerna avslutas i helgrupp.

Skrivuppgifter

Litteraturen används också som utgångspunkt för varierande skrivuppgifter där de studerandes tankar och reflektioner lyfts fram. De frågor som ställs i klassrumsarbetet med litteraturen har inga färdiga svar, stommen är de tankar kring det lästa som väckts. Skrivandet blir därmed också kravlöst på så sätt att den studerande inte behöver lägga ner någon energi på vad läraren eller läroboken är ute efter. Den studerande kan istället lägga ner all sin kraft på att försöka formulera sina egna tankar på det nya språket vilket i sig är en tillräckligt stor utmaning.

Skrivande i samband med litteraturläsning kan varieras i det oändliga och kan inrymma allt från enstaka stödord och meningar till längre texter. De studerandes egna texter i samband med läsningen bör i första hand betraktas utifrån sitt innehåll. Det viktiga är att våga komma igång att skriva och producera egna texter där innehållet går fram. Texterna kan senare bearbetas språkligt för ytterligare språkträning.

Förslag på skönlitterära texter

Den skönlitteratur som vi här valt att ta som exempel passar bra för gemensam läsning och samtal i grupp med både äldre och yngre vuxna. Det viktiga vid bokvalet är berättelsens dragningskraft, sedan är det oviktigt om boken tillhör kategorin klassiker eller riktar sig till vuxna eller till unga människor. En ungdomsbok med passande innehåll ger en viktig inblick i den svenska ungdomskulturen och vilka kulturkrockar som kan uppstå i mötet mellan ungdomar från

olika kulturer. Några exempel på sådana böcker är Mats Berggrens böcker *Det finns inga skridskor i öknen* och *Sent ute*. Böckerna kan läsas i sin helhet eller så kan man välja ut särskilda avsnitt som passar bra för gruppen.

Presentation av skönlitteraturen

Ondskan (Jan Guillou) - lättläst version

Bokens grymma innehåll med våld och förtryck både i familj och bland jämnåriga väcker många frågor hos läsaren. Bokens omfattning och spännande handling gör att den lämpar sig väl för gemensam läsning i grupp.

Ämnen att ta upp vid läsningen kan vara:

- barnmisshandel – Sveriges syn kontra andra länders
- mobbning
- gruppträck
- hämnd
- våld föder våld?
- passiv åskådare – medskyldig?
- könsroller
- människan – ond eller god?
- kamratskap

Singoalla (Viktor Rydberg) - lättläst version

Boken fungerar bäst att läsas högt av läraren samtidigt som de studerande följer med i boken. Romanen utspelar sig under medeltiden och det finns flera saker som läraren behöver klargöra under läsningens gång. Bokens ramberättelse med kärlek mellan man och kvinna från två helt olika kulturer berör invandrare väldigt starkt.

Ämnen att ta upp vid läsningen kan vara:

- synen på äktenskap – Sverige idag/förr och de studerandes ursprungsland
- barn utom äktenskap – Sverige idag / förr och de studerandes ursprungsland
- äktenskap över religions/kulturgränser - skillnader och likheter i synen på detta
- äktenskap - vem bestämmer?
- heder - för man för kvinna, i Sverige och i de studerandes kultur
- kyskhetskultur – för män och kvinnor
- socialt skyddsnet
- synen på romer

Othello (William Shakespeare) - Garfields bok Shakespeares sagor

Berättelsen går bra att läsa högt med gruppen om de studerande har texten framför sig. Det är också viktigt att en tankekarta med lite information om dramats gestalter följer med vid läsningen. Om Garfields version är för svår för gruppen kan läraren med hjälp av tankekarta återberätta historien och så kan gruppen se en bra Othellofilmatisering. Handlingen i Shakespeares drama där Othello dödar Desdemona på grund av osant skvaller om hennes ärlighet berör ofta läsaren mycket starkt.

Ämnen att ta upp vid läsningen kan vara:

- svartsjuka
- våld mot kvinnor – gemensamt för alla kulturer, skillnader, likheter
- otrohet
- skvaller – kulturella likheter och skillnader
- skuldfrågan

Inre exil (Lejla Ejupovic)

Inre Exil är en angelägen dokumentär roman där överlevande från Göteborgsbranden berättar om sina upplevelser. Författaren väver in sin egen komplicerade återkomst till sitt förändrade och krigshärjade gamla hemland med de autentiska berättelserna från Göteborg. Boken är kort och lättillgänglig med tydlig kapitelindelning. Boken lämpar sig både för gemensam läsning i grupp och för läsning hemma. Vid hemläsning så är det bra att läsa början av boken högt så att alla kommer in i den. Det är bra att låta de studerande ta med sig meningar eller öden ur boken som berört dem starkt inför boksamtal kring boken.

Ämnen att ta upp vid läsningen kan vara:

- ung i Sverige- svensk eller invandrare- skillnader – likheter
- frihet för ungdomar –kulturella skillnader - flickor –pojkar
- svensk ungdomskultur
- sorg
- hämnd eller försoning
- hemland nu- hemland om 10 år
- att återvända till sitt ursprungsland
- brandsäkerhet

***Vad mina ögon har sett* (Magda Eggans) och /eller *Anne Franks dagbok* - lättläst version**

Båda böckerna är personliga skildringar av hur kriget kunde påverka de unga och utsatta. Böckerna ger en god inblick i hur kriget förändrade människors liv.

Både *Vad min ögon sett* och *Anne Franks dagbok* är viktiga tidsdokument om en mörk tid i Europas historia. Många invandrare saknar kunskap om nazismen och den antisemitism som mördade miljoner människor och med tanke på att intolerans och hat mot vissa utsatta grupper tycks vara människans ständiga följeslagare så är det värdefullt att beröra detta ämne.

Ämnen att ta upp vid läsningen kan vara:

- människovärde
- förföljelse
- intolerans
- fördomar
- ondska – godhet
- enskilda människans ansvar
- passiv åskådare – medskyldig?
- nazism
- främlingsfientlighet idag
- hat mot vissa folkgrupper - hur uppkommer det?
- tidigare vänner och grannar - nu fiender – hur uppstår sådan situation?

Metodtips

Det är viktigt att understryka att huvudtanken med de metodtips som här följer är att de är att betrakta som utkast eller förslag. Förhoppningen är att dessa idéer ska tjäna som inspiration till lärare att tänka vidare och skapa nytt som passar just för dem och deras grupp.

Hur bra en metod än är så tål den inte att upprepas alltför ofta, arbetet med litteratur bör inte bli slentrian. Det är därför positivt att hela tiden variera arbetssätt kring varje skönlitterär bok. Låt gärna de studerande bli överraskade och komma med egna förslag.

Läsning

Inför gemensam läsning

Det är viktigt att läsningen förbereds så att de studerande får goda möjligheter att komma in i och förstå texten direkt från början. Innan själva läsningen startar kan läraren:

- ge en muntlig förförståelse till den kommande litterära texten. Läraren kan berätta om den tid som boken utspelar sig i, om personerna, miljön och lite om bokens handling.
- göra en tankekarta på tavlan som tydliggör bokens personer eller särskilda svårigheter i boken.
- ta upp svåra språkliga uttryck som kan förekomma i boken.
- gå igenom svåra ord och ge ordlistor där orden förklaras.
- be de studerande fundera över någon särskild fråga att ha med sig under läsningens inledningsskede.
- ge i uppgift att iaktta något särskilt under läsningen, till exempel hur miljön beskrivs eller hur kvinnans situation ser ut.
- be de studerande att plocka ut en mening som berör dem på något sätt, för att sedan motivera sitt val.

Inför hemläsning av gemensam bok

När de studerande har nått en sådan läsnivå att läsning på egen hand hemma är möjlig så kan läraren förbereda läsningen på samma sätt som inför den gemensamma läsningen i klassrummet. Det är då också bra om läraren introducerar boken genom att läsa högt det antal sidor som krävs för att skapa förståelse och väcka intresse för boken.

Under läsningen

Under själva läsningens gång är det viktigt att:

- läraren hela tiden försäkrar sig om att de studerande är delaktiga och hänger med i läsningen.
- läraren anpassar sin läshastighet så att alla klarar av att följa med i texten.
- läraren uppmuntrar de studerande att fråga om det är något som de inte förstår. Ingen fråga är för oviktig för att ställas.
- läraren tillsammans med gruppen fångar upp de spontana boksamtal som dyker upp under läsningen.

Under själva läsningen kan det vara värdefullt att:

- gruppen gör en gemensam tankekarta eller personbeskrivning kring läsningen, läraren på tavlan och de studerande på eget papper. Ett exempel på fråga kan vara: Beskriv huvudpersonen så som du tycker att han/hon är! Läraren låter alla i gruppen svara så att en så mångfacetterad bild av i det här fallet huvudpersonen kommer fram. Allas svar beaktas och skrivs ner.
- läraren ”läsberättar” alltför svåra och tidskrävande avsnitt i boken för gruppen. Läraren berättar då vad som händer i den del av boken som inte läses gemensamt.
- samtala lite kring de meningar som de valt.
- närläsa ett utdrag ur boken på overhead för att gemensamt titta närmare på exempelvis gestaltning, språkstruktur eller en särskilt bra beskrivning.
- kortskriva några rader om något som just hänt i boken eller vad man tyckte om någons agerande i boken.
- läsa ett eller flera kapitel hemma för att komma lite längre fram i handlingen.

- välja ut varsin stark mening ur det avsnitt som man just håller på med och så kan man samtala kring dessa meningar.

Efter läsningen

När läsningen är avslutad kan man välja ett eller flera av följande förslag till efterarbetsning av texten.

- Samtal med frågor som ska lyfta fram de studerandes egna tankar och reflektioner kring det lästa. Svaren på frågorna saknar facit och bör locka till eftertanke. Frågorna kan besvaras skriftligt eller muntligt. Var och en kan skriva ner sina svar först (under lektion eller under läsningen) och sedan använda sina svar som stöd för boksamtalen där alla får läsa upp eller berätta vad de har skrivit. Skriftliga svar på frågorna kan även lämnas in till läraren för att användas vid senare diskussion eller för gensvar från läraren.
- De studerande kan efter avslutad läsning fundera över vad de tyckte om exempelvis slutet, skriftligt eller muntligt.
- De studerandes egna frågor till texten kan bilda grund för boksamtalen. Finns det frågor som läraren vill ha med kan dessa enkelt läggas till.
- De studerande har under läsningens gång fått i uppgift att plocka ut meningar som berör dem eller väcker tankar och skriftligt motivera sina val. De utvalda meningarna och motiveringarna kan sedan användas antingen som diskussionsunderlag i gruppen eller som en enskild skrivuppgift.
- Skriva en egen text om exempelvis om något av bokens teman eller någon av de stora frågorna som finns i boken (mobbing, dödsstraff, våld mot barn, kulturkrockar, heder, terrorism och syn på äktenskap).
- Göra om slutet på boken.
- Skriva ett extra kapitel till boken.
- Göra om en bok för vuxna läsare eller en del av den till en barnbok.
- Göra om en bok för yngre läsare eller en del av den till en bok för äldre läsare.
- Göra om en tragedi till en komedi och börja på ett gemensamt ställe i dramat.
- Diskutera moraliska problemställningar som har dykt upp i boken.
- Gemensamt formulera textens vad texten egentligen handlar om för att komma åt handlingens kärna.
- Presentera något man tittat närmare på i boken med hjälp av power point.
- Ordkunskapstest på ord ur boken.
- Lättsam avslutning där grupper tävlar mot varandra i exempelvis en frågesport som läraren har förberett. Frågorna kan vara rena innehållsfrågor med olika svårighetsgrad. Här kan man fokusera på innehållet där svaren är rätt eller fel. Varje grupp har böckerna att bläddra i och en viss tid till sitt förfogande för att hitta rätt svar. En sådan övning gör de studerande medvetna om en texts detaljrikedom. Tilläggas bör att detta förslag från början kom från de studerande.

Lisa Högberg är speciallärare och Maria Öhman ämneslärare i svenska och franska. Båda arbetar vid vid Luleå Gymnasieskola.